

Marta Kasmanová

ŠACH MAT ROZUMU

Táto kniha je fikcia inšpirovaná skutočnými
udalosťami a ľuďmi, preto istá podobnosť
nie je vôbec náhodná.

**Verím na Boží mlyn, verím, že niekde je,
až raz zatočí ním, tak bude vážne zle...**

Metropolis, 2007

Zlatožlté lány obilia sľubovali v júli 1978 žatvu, aká v Zápolciach dávno nebola. Rýchlu a biednu. Počasie sa toho roku kývalo ako hojdacie kladivo v lunaparku. Teploty kolísali sťa zvony v kostolnej veži. Už prvé mesiace neveštili nič dobré. Neveľmi kruté, ale vytrvalé mrazy vystriedali na jar urputné dažde. Na rozbahnených poliach traktory so sejačkami zapadali až po osky. Nejednu družstevníka tam neprišiel len o nervy, ale aj o gumáky.

Ani studený máj nepriniesol do Zápoľských stodôl raj. Zelenina v záhradkách, hoci oneskorene, predsa len bohato vzišla a rovnako dobre zakvitla a obrástla plodmi. No gazdovia si mädlili ruky predčasne. Paprikové priesady sa dobre pochytili, zakvitli, no malé plody na väčšie nedorástli. Zakrpateli a napokon odpadli. Paprika bola na Slovensku v roku 1978 vzácna ako banány. Kilogram nestál pod štyri koruny.

Vinári sa toho roku vínom nechválili. Bolo ho málo a ani to nebolo dobré. Neskoré jarné mrazy spálili prútie i výhonky viniča. Čo nezohorelo mrazmi, obilí letné krupobitia. Chladné a veterné leto spôsobilo, že mnohé odrody ani nezreli. Ďalšie zlikvidovala múčnatka a iné choroby. V ovocných sadoch vyčíňali vošky. Vzácné toho roku preto boli aj jablká, hrušky a marhule či slivky, ktoré po iné roky zvykli liezť Zápoľčanom pekne krkom.

Krátke leto bolo plné búrok a prudkých lejakov. Ladovec a víchrica ubili obilie aj tesne pred žatvou. Tá kvôli počasiu začínala s trojtýždňovým oneskorením. Ešteže sa aspoň cez ňu počasie umúdrilo a za rekordných sedemnást dní tak družstevníci zozbierali tridsaťsedem metrákov pšenice a jačmeňa. Ale bolo to hlboko pod plánovanými výnosmi.

Toho augustového dňa na konci žatvy sa kombajny lenivo plazili z pokosených polí. Potom poľnou cestou až do dediny. Na hornom konci sa pripájala k asfaltke. Lemovali ju nové tehlové domy. Výstavba v obci s dvetisíc obyvateľmi toho roku lámala rekordy. Tak ako investície staviteľov. Dvestoštyridsaťosemtisíc korún československých to bolo v priemere na jeden dom.

Na dvore prvej z novostavieb sa Jano Fľaška so ženou naťahovali s novučíckým záchodom. Jano vliekol misu, jeho žena Mariena nádrž. Z okna na poschodí na nich hulákal chlap v montérkach, aby sa pohli. Nemá celý deň na ich panské huncútstva. Splachovací záchod! Nestačila by im latrína ako ostatným v dedine? Ale Janova žena bola neoblomná. Z tristo domov v dedine malo splachovací záchod len tridsaťdeväť. Oni budú štyridsiati. Aká to prestíž! Aká elita!

Oranžové slnko náhlivo klesalo k horizontu. Zhora ho tlačili ťažké búrkové oblaky. Prichádzali zo severu, kde to už vyzeralo na poriadnu prietrž mračien. Vzduch ešte voňal pokoseným obilím a naftou z prechádzajúcich kombajnov. Ale každú chvíľu hrozilo, že prudký dážď utopí obe vône a ponechá ľuďom len spomienku. Odrazu vzduch preťalo zavýjanie sirény. Sanitka sa ledva stihla vyhnúť nadrozmerným slimákom na ceste. Prudko vybočila z cesty a prefrčala Fľaškovcom po budúcej predzáhradke.

„Jebé ti?!“ skríkol preľaknutý Jano, keď mu misa pridlávila prsty v gumákoch. „Boha ci naháňam! Kokot sprostý!“ nadával celý zúrivý. Viac ako bolesť na pomliaždených prstoch ho naštartovali obavy, čo si vytrpí, ak záchod rozbil. Ty chruňo gramblávý! Nevieš dávať pozor?! Počul svoju ženu skôr, než otvorila ústa. Cítil na chrbte jej vyčítavé zreničky a čakal prívalovú vlnu. Ale Marienku v tej chvíli záchod vôbec nezaujímal. Premýšľala, čo, a hlavne komu sa stalo. Lebo húkajúca siréna bola v ospalej poľnohospodárskej dedine, kde je najväčšou udalosťou roka úhyn dvadsiatich dvoch teliat na družstve alebo nedostatok ryže v obchode v čase zabíjačiek, skutočnou raritou. A tak miesto rozbitej misy hýtala, kam bežať po klebetu, aby po večernej omši mohla ohurovať ženy pred kostolom.

Jano si všimol ten krátky okamih duchaneprítomnosti svojej ženy a využil ho, aby rýchlo zodvihol misu zo zeme a tváril sa, že jeho ruky ani nikdy neopustila. Z oblohy začínali padať prvé kvapky.

Vtom sa z cesty prirútila Anča Majorošová, čo s Marienou v obchode predávala.

„Mariena! Brata si ratuj!“ dychčala celá červená. „V RAMAZe bola nehoda! S Vincom je zle. Do nemocnice ho vzali,“ chrlila vyvalenej Márii Flaškovej do tváre prúd ťažko uveriteľných informácií. Keď videla, že tá ničomu nerozumie, dodala: „Kata volala do obchodu, zháňala ťa, máš jej volať.“

Mariena pustila bakelitovú nádrž na vodu na zem a rozbehla sa s Ančou dolu ulicou. V tej chvíli sa z oblohy spustili ťažké závoje vody. Jano zložil misu do blata tiež a utekal za ženami. Z domu sa za ním valil krik podráždeného majstra.

„Tak, čo bude s tým hajzlom?! Kam šeci idzece? To ho mám robic sám?! Ja sa na to môžem vysrac! Héj, ludzia! Vrácce sa!“

Ale nikto si ho nevšímal.

Zavýjajúca krémová tisícvestotrojka prefrčala okolo Miestneho národného výboru a kým opustila dedinu, zodvihla ešte niekoľkým vykoľajeným dedinčanom nasrdené prostredníky. Niet divu. Vytláčala ich z prostriedku cesty, kadiaľ utekali v ukrutne hustom lejaku z polí do krčiem. V strediskovom Gašpárove minula miestnu polikliniku, aj tak už bola zatvorená, a šinula si to rovno do okresného mesta. Pred nemocnicou náhle zmenila smer a pokračovala ďalej do metropoly kraja. Ale ani v tamojšom špitáli poriadne nezastavila. Našikovali ju do hlavného mesta. Vraj „iba tam sú dochtori, čo tomu rozumejú“, tľmočil informátor na vrátnici vodičovi sanitky primárov odkaz.

Na kliniku vnútorného lekárstva v Bratislave posádka dorazila až za tmy. Na príjme už nervózne prešľapovali chlapi v ochranných oblekoch. Mlčky naložili vystrašeného pacienta na nosidlá a zmizli s ním vo výťahu. Smeroval dolu do podzemia nemocnice. Do bezpečia.

Vincent Nevídaný hľadal na chlapov, čo mu pripomínali mimozemšťanov. Snažil sa im z napätých tvári vyčítať nejakú odpoveď na svoju jedinú otázku: ako na tom naozaj je? Ale zovreté pery a prísne bezvýrazné oči oboch mužov mu nemienili vyjsť v ústrety. Obzeral si začervenané ruky, páčila ho tvár. Ale inak sa cítil v pohode. Na druhej strane vedel, že v pohode byť nemôže. Lojzo, jeho parťák, je mŕtvy. A on, Vinco, dostal tiež poriadny zásah. Sedemnást sievertov. Už osem je smrteľných. Tak ako je možné, že sa cíti normálne?

O štyridsať rokov neskôr

V júli 2018 v Zápoľciach počasie ani úrodu už nikto neriešil. Všetko sa dalo kúpiť v supermarkete v neďalekom meste. Kravíny úspešne ohľadával čas, pretože moderné kravy maštale nepotrebovali. Pásli sa na lúkach nad dedinou, v ktoré sa kedysi zlatožlté polia zmenili. Stáli tam letom, zimou, v páľave i daždi. Ľahostajne, bez výrazu, ktorý by napovedal, čo cítia a čo by možno radi zmenili.

Dom Jana Fľašku stál opustený na konci dediny. Viac ako obydlie však po štyridsiatich rokoch pripomínal strašidelný zámok. Vykrivený plot celkom pohltit zdivený brečtan. Len kde-tu ponúkal cez odkrytý ornament kovovej výplne výhľad na spustnutý dvor. Betónový chodník k domu rozpukala burina. V predzáhradke, kde sa Jano so ženou v minulom storočí naťahovali s vysoko nadštandardným splachovacím záchodom, sa týčili smutné tisy a zakrývali pred okoloidúcimi špinavé okná. Hompáľali sa z nich rozbité drevené rolety. Z nahnitých rámov opadávala farba i tmel, čo v nich z posledných síl pridržieval sklá. Pod tismi sa v zdevastovanej skalke vyvaľovali rozbití záhradní trpaslíci. Slepými očami láskali bielo-ružové kvietka drzých výhonov pupenca. Plazili sa od nich na kmene tisov a ovíjali ich ako bizarné ružence. V záhrade náletové liesky vydušili všetko, čo obyvateľom kedysi prinášalo sladkú úrodu. Ich rovné palice čneli k oblohe ako zabudnuté kopije stredovekých spanilých jazdcov. Jablone, čerešne i slivky zjaloveli desiatkami planých klkov. Mohutný orech vzadu pri plote už dávno prerástol dom a bezočivo dočahoval oblaky. Pod ním sa kopilo suché lístie, v ktorom sa naháňali myši a ježe. Pod balkónom sa na zemi povaľovali kusy betónu z rozbitých stĺpikov antického zábradlia. Už dávno na ňom nikto nezastal, aby sa pokochal vôňou kvitnúcej magnólie. V každom kúte dvora sa povaľovali nejaké haraburdy, o ktoré nemal záujem už ani čas. Staré ošúchané fotelky i hrdzavá sieť železnej postele. Kredenc, v ktorom miesto

voňavých vreciek s bylinkami viseli hlučné osie hniezda. Kúsok od bránky skrinka rozrúbaná na márne kusy. Vaňa obrátená hore nohami, preliačený valec elektrického bojlera, záchodová misa, do ktorej sa rokmi zažral vodný kameň a špina tak, že ju už nikdy nikto nevybieli. Kusy smradľavého potrubia, hrdzavá konštrukcia sušiaka na bielizeň, kopa vytrhaných dlaždíc pod schodmi, až sa zdalo, že to tam niekto azda aj náročky poznášal.

Povrávalo sa, že to všetko Jano Fľaška so synom vlastnými rukami pred dvadsiatimi rokmi z domu vynosili. Keď začali prerábku, podľa Marienky Fľaškovej už nemodernej, kúpeľne. Všetko naplánovala, novú dlažbu, obklady i sanitu povyberala, už čakali len na dovoz. Jano starú kúpeľňu celý deň aj s Fľaškom mladším vypratávali. Nosili to ku bránke, aby to nemali ďaleko nakladať, keď v sobotu príde Jožo Balík s vlečkou za traktorom. Staré obklady a dlažbu rozbíjali, a v kýbľoch vynášali pod schody. Chceli ich vyviezť Jožovým tragačom do lesa za dedinu a s bordelom zasypať jamy na ceste. Ale potom u Fľaškovcov zastal čas. Rárohy z dvora už nikdy nikto neodviezol. Dvadsať rokov ich prikrývali nánosy prachu, špiny, zvyškov lístia a ihličia, vtáčieho trusu, kôstok z čerešní a kadečoho iného.

Za zažltnutými záclonami v oknách domu sa ešte z času na čas prevalil spomalý tieň. To keď sedemdesiatročný Jano Fľaška prechádzal k len o polovicu mladšiemu ušiaku v rohu obývačky. Dvadsať rokov ho nikto netepoval a nik iný, okrem bielovlasého pána domu, by si doň preto nesadol. Ale Janovi to nevadilo. Do fľakatého kresla s predratým poťahom na opierkach sa spustil aj trikrát za deň. Pozrieť televízor, pospomínať, podriať. Pri poslednej z činností mu hlava milosrdne odpadla a oprela mu líce o zamastené smradľavé ucho hlavovej opierky. Starcovi to neprekážalo. Zvykol si na špinu, v ktorej žil. Na všetko svinstvo okolo seba, čo prznilo kedysi taký krásny svet. Iba v milostivom spánku nemyslel na krivdu, ktorá mu vzala budúcnosť. Na to piatkové ráno, keď na Fľaškovie dvore utíchol život.

V to júlové ráno sa Marienka s mladým Janom vybrali do banky do okresného mesta po peniaze, aby poobede vyplatili dovoz. Fľaška senior čakal doma, keby auto prišlo skôr. Od rána bolo dusno, dážď visel za nohy, miestami aj mrholilo. Bol práve na dvore, keď v okresnom meste jeho žena so synom vyleteli k oblakom sťa dvaja vtáci. Kým plachtili v oblakoch, Jano sa na dvore naťahoval s klzkou liatinovou vaňou, pretože ju so synom zložili pri bránke tak nešťastne, že zavadzala na chodníku. Marienka mu to hneď ráno vykričala a že to má dať na poriadok, kým sa vrátia z banky. Ale oni sa už nevrátili. Ich telá sa po silnej explózii rozleteli po parkovisku pred bankou spolu s päťdesiatimi tisíckorunami, čo Marienka niesla v kabelke. Prekvapení ľudia ich vraj zbierali až na chodníku tridsať metrov odtiaľ. Tú hroznú udalosť mu zakliesnenému pod vaňou zvestoval starosta. Keď dohovoric, Jano sa spod tej päťdesiatkilovej vane nedokázal ani narovnať. Taký zhrbený ako bol, odkráčal bez slova dovnútra a potichu za sebou zavrel dvere. Tam, v chodbe, hneď za dverami, sa zviezol na zem a rozplakal. Janovi Fľaškovi sa v to zamračené júlové dopoludnie roku 1998 zrútil svet. Ale nebol jediný.

SUKIN SYN

Tak to teda nie. Vincenta Nevídaného poznám. No, teda vlastne, poznal som. To nepopieram. Stretol som ho zhruba pred desiatimi rokmi. A vôbec by som o ňom nehovoril ako vy! Nie je to, teda, nebol to, dokelu, nijaký sukin syn. To v žiadnom prípade. Viete, on bol génus. Áno, došľaka, génus. Skutočný mozog. Páni! Čo on všetko vedel! O tom sa vám ani nesníva! Že to s ním dopadlo tak, ako to dopadlo, je iba jeho vec! Len jeho!“

„Mohol vás predsa zabiť!“

„Zabiť? To áno. Dokelu. To mohol. A zjavne mu to bolo jedno. Ale inak ma mal rád. Relatívne. Pretože, keby si mal, pán policajt, vybrať jedného z nás, čo myslíte, kto by to bol? Poviem vám, že ani jeden z nás. Pretože najradšej na celom svete mal sám seba. A možno tie svoje kaktusy. No, podľa mňa, ani tie už nemali najlepšiu reputáciu vo Vincentovom dvojkomorovom hoteli, keďže sa o nich prestal starať a zveril ich mne. Keby ich ponechal aspoň nejakému odborníkovi, čím nechcem vzbudiť dojem, že ja ním nie som, ale rozhodne sú aj väčší machri v tejto oblasti. Napríklad botanici, že áno. Ved' ani nie som kvetinár, ale záhradník... On si však vybral mňa a poviem vám, že už mi párkrát napadlo, že by zrejme prijal kohokoľvek, kto by sa mu ponúkol, len aby sa na tie svoje sukulentné paškvily nemusel viac dívať. Z toho usudzujem, že mu hovno záležalo na nejakých poondiatych odborných znalostiach či praxi. Potreboval sa jednoducho zbaviť tých nepodarkov. Isto, mohol tie kaktusové karikatúry hodiť do koša, ale to by Vincent neurobil. Boli ako jeho deti. Takže si zvolil menej boľavé odloženie do pestúnskej starostlivosti. Hoci aj mizernej, pretože ak som jeho kritériá spĺňal ja, tak tá opatera presne taká bola. K tomuto záveru som dospel veľmi skoro, myslím, že to bolo pár minút po našom prvom rozhovore, lebo Vincenta moje vzdelanie a skúsenosti nezaujímali ani trošičku. Nechcel vidieť nijaké papiere, vysvedčenia, ani výučné listy. Nijaké odporúčania od predchádzajúcich zamestnávateľov. Prosím? Isteže mi to vyhovovalo, lebo som nijaké nemal. Výučný list som skrval a zahodil do prvého koša, ktorý som

uvidel, keď som vyšiel z budovy učilišťa. Neviem, prečo som to urobil, ale mal som pri tom sakramentsky dobrý pocit. A odporúčania zo zamestnania? Tam, kde som robil, také niečo nepoznali. Veľakrát si nemohli spomenúť ani na to, čo je to výplata. Prirodzene, že potom som zasa ja zabúdal na robotu. A čo už vám napíše šéf do papierov, keď ste výkonný jak pokazené čerpadlo? Len by tam skúsil niečo načmárať! Zadarmo ani kura nehrabe, no nie? Navyše, myslím, že keby mi nejakým zázrakom niekto z tých pánov tiežpodnikateľov nejaké to odporúčanie predsa len naškriabal, dávno by som ho v neskorších horších časoch speňažil.

Ľudia kúpia všetko. Musíte len nájsť na konkrétnu vec človeka, ktorý ju potrebuje. Ale ani to nie je niekedy podmienkou úspešného predaja. Ak totiž ponúknete danú vec za správnu cenu, veľakrát človek, ktorý bol presvedčený, že ju nepotrebuje, odrazu zistí, že sa bez tej veci nezaobíde. Ľudia sú už takí. Hrabaví. Ako hydina. Nie všetci, samozrejme, aby som vás náhodou neurazil. To by som nerád. Nebudete tomu veriť, ale máte môj rešpekt. Netuším síce, ako ste ho získali, myslím, že to robia skôr vaše uniformy a táto posrato tmavá kancelária, ktorá pôsobí presne tak, ako má, aby človek cítil, kto je v nej pánom, a že on to rozhodne nie je.

A možno ani nemáte uniformy, tie predsa nosia len pouliční fízli a dopraváci, čo sú vlastne tiež pouliční fízli, keďže robia na ulici... myslel som tých.. no, tých.. pochôdkárov, mestských fízlačov, ktorí sa celé dni promenádujú tam, kde sa nič nedeje a keď potrebujete pomoc, zašijú sa tak dôkladne, že by ste museli vypárať zásielku zimných rovnošiat pre trojmiliónovú hlinenú armádu Mao Ce-tunga, aby ste ich našli. Vy ste zrejme, páni vyšetrovatelia, v síce kvalitných, no predsa len konfekčných oblekoch. Neprestávate dúfať, že možno práve moje priznanie, nech už bude k čomukoľvek, vám na tie posraté kvádra našije visačky prestížnych a úmerne tomu nedostupných módných značiek. Pretože, či chceme, alebo nie, šaty robili človeka pred tisícami rokov a robia ho

aj dnes. Preto tak prekvitá odevný priemysel, a to od päťdesiatcentových ponožiek, ktoré sú také umelé, že kým v nich ráno dôjdete na zastávku autobusu, splesnivejú vám nohy, až po päťsto eurovú spodnú bielizeň od Armaniho, na ktorú je škoda obliecť niečo iné, preto ju nosia len luxusné štetky.

Veru tak. Šaty robili človeka, odkedy zliezol zo stromu, a robia ho dodnes. U nás, na dedine, kde som sa síce nenarodil, ale vyrástol som tam a prežil najlepšie roky svojho bezvýznamného života, sme mali okrem jedinej samoobsluhy na námestí pred miestnym národným výborom už za sociku dva obchody s handrami! Ešte okatejšie to bolo v štyri kilometre vzdialenom Gašparove, v najhnusnejšom malomeste pod slnkom, kde hneď po páde komunizmu začali vyrastať obchody s handrami ako huby po daždi. Mali ich tam na tom svojom vycifrovanom historickom námestíčku jeden vedľa druhého hádam aj dvanásť. Zatienili aj tú ich parádnu radnicu. Ona ale vtedy pekná vôbec nebola. Takou sa stala, keď Gašparovčania o dvadsať rokov neskôr narazili žilu s eurofondami. Za sociku a aj pár rokov po ňom bola ohyzdná až strach. Ošarpaná, s dierami po guľkách, čo pamätali ešte druhú svetovú vojnu. Miesto dlažby len popukaný asfalt, každý meter vydutý koreňom stromu, takže ste sa v prvomájovom sprievode po tom námestí s hlavou hrdo vytočenou k tribúne pekne o tie hrby potkávali, he-hehe. A domov ste išli s obitými špičkami novučičkých sviatočných topánok a neraz aj s rozbitým kolenom, keď ste to neustáli.

Tak na tom hnusnom námestí ste okrem asfaltových hĺč zakopávali aj o handry z Poľska, Turecka, Číny, Vietnamu. Bolo ich tam naozaj priveľa. Ale ani jeden posratý stánok s hotdogom. V celom meste ste nezohnali vreckový nožik alebo lubrikačný krém! Miestny rybársky zväz tam združoval dvestotridsaťosem členov, mali parádny rybník plný vypasených kaprov, a tých blatožrúťov aj lovili. Napriek tomu, keď som potreboval opraviť pretrhnuté lanko na koráľkovom závese, čo v deväťdesiatych rokoch nechýbal v žiadnej kuchyni, nenašiel som v celom meste ani jednej rybárske potreby... alebo aspoň ten

prekliaty silon. Ak ste si chceli vynoviť dvierka na kredenci, museli ste pre mizerné tri metre samolepiacej tapety za deväťdesiat korún cestovať dvadsaťpäť kilometrov a zabiť minimálne tri hodiny času. Ak ste pracovali osem hodín denne, mali ste čo robiť, aby ste prišli skôr, než v okresnom meste zavreli obchody. A aby ste si v nich stihli aj vybrať. Bože, človeku sa až rozum zastavuje, ako sme ešte aj v deväťdesiatych rokoch zaostávali za civilizáciou... čože, my, Zápoľce boli diera na konci sveta, ale od Gašparova človek očakával viac. Dvanásť krámov s handrami, ale ak ste sa ráno rozhodli pre guláš s knedľou na obed a nevedeli ste si ju sami urobiť, musel vás takýto obed napadnúť iba v deň, kedy tú knedľu do tej ich o nič lepšej samoobsluhy od našej vozili. Rovnako to bolo s tvarohom alebo bryndzou. Pokiaľ ste neovládali rozpis mliekarov, pekárov a čo ja viem koho všetkého ešte, museli ste minimálne trikrát do týždňa zmeniť jedálny lístok. Takže, ak ste sa rozhodli podávať k šalátu dovtedy nevidané a veľmi inovatívne krabie tyčinky, pretože tak to vyžadoval recept, prešli ste najskôr trikrát samoobsluhu v dedine, potom zabehli štyri kilometre na bicykli do Gašparova, a napokon ste z receptu vyškrtili tie tyčinky. Špeciálny šalát, ktorým ste chceli prekvapiť priateľov, síce vôbec nebol originálny, pretože okrem krabích tyčínok v ňom chýbalo ešte aj to zvláštne korenie, o ktorom predavačky u nás ani v Gašparove jakživ nepočuli, ale vaši priatelia mohli pri návšteve obdivovať štós neprederaviteľných ponožiek od Číňana rastúci vedľa smetného koša, jednorazové šuštiaky z poľského trhu, na ktorých sa vám v najnevhodnejšej chvíli roztrhne šev, a novú vyrážku na rukách od tej báječne lacnej, hoci trocha syntetickej tureckej košele.

Trocha som odbočil, čo? Nevie mi niekto z vás povedať, či na dnes nehlásili dážd?

Koniec ukáždy.